

DE ZON IS HET PROBLEEM NIET

Daniël Rovers

De zon is
het probleem niet

Reizen

De auteur ontving voor het schrijven van dit boek een werkbeurs en een reisbeurs van het Nederlands Letterenfonds

Nederlands
letterenfonds
dutch foundation
for literature

© 2014 Daniël Rovers

Alle rechten voorbehouden

Omslagontwerp Studio Ron van Roon

Foto omslag © Jesse Schlaman

Foto auteur © Koos Hageraats

NUR 303/508

ISBN 978 90 284 2571 2

www.wereldbibliotheek.nl

www.danielrovers.nl

Inhoud

Actief in de rij	7
Reis naar Someren-Eind	33
Lampedusa	56
Het rode wonder	143
De Communicator	179
Doggy Daycare in Pristina	201
De plukkers	229
‘Ik ga me hier echt niet op aansluiten’	266
Achteraf (Lampedusa)	282
Dank & verantwoording	288

Actief in de rij

Partant en Afrique, j'espérais peut-être avoir enfin du cœur! J'ai plus de 30 ans, je vieillis, et toujours cette intellectualité.

– Michel Leiris, *L'Afrique fantôme*

Hitte

Het eerste wat je opvalt bij aankomst in Afrika is het licht, schrijft Ryszard Kapuściński in *Ebbenhout*, al voegt hij daar meteen aan toe dat het continent zo groot en gevarieerd is dat je er niet in die ene simpele bewoording ('Afrika') over kunt spreken. Mij valt vooral de onwerkelijke hitte op, alsof iemand vergeten is de deur van een heel grote sauna dicht te doen. In haar reisboek *Mali blues* vertelt Lieve Joris de anekdote van een koloniale legerofficier die ergens aan het eind van de negentiende eeuw, op zijn post in het verschroeiend hete noorden van Mali, een brede ton halfvol water met genoeg ruimte voor een bureau en een stoel in zijn werkruimte laat plaatsen. Alleen zo denkt de man de kantooruren te kunnen overleven. Het zou een oplossing zijn, want die hitte, hoe kun je daar nu in godsnaam over schrijven? Mijn schrijfhand plakt al aan

het papier terwijl ik probeer te noteren hoe ontzettend warm ik het heb. Kapuściński wijdt er in zijn boek schijnbaar zonder al te veel zweetdruppels een volledige pagina aan, maar hoe hij het hoofd koel genoeg hield om dat alles te kunnen noteren, daarover schrijft hij niet.

Het is al donker als ik aankom in Dakar, de hoofdstad van Senegal. Op het vliegveld, dat niet groter zal zijn dan de luchthaven van pak 'm beet Charleroi, vraagt een douanier naar het adres waar ik tijdens mijn vakantie zal verblijven. Het is de eerste en enige vraag die hij stelt, en toch moet ik hem het antwoord schuldig blijven. Ik heb voor vertrek alleen maar de naam van de wijk waar Rolf woont opgeschreven. Dat neem ik mezelf kwalijk: waarom ben ik niet voorbereid op deze vraag? En ook, inwendig vloekend: waarom heeft Rolf me er niet op voorbereid? De douanier wuift zich met mijn paspoort koelte toe. Hij geeft de indruk niet heel veel zin in het allerlaatste uur van zijn werkdag te hebben en lijkt vast van plan me het land niet binnen te laten. Het zweet breekt me uit, op een manier die ik niet voor mogelijk had gehouden. Hoe kom ik hier in godsnaam aan een geloofwaardig Senegalees adres? Ik voel het kriebelen op mijn voorhoofd en voordat het zweet ook van mijn wangen en neus begint te biggelen, noem ik mijn oude Brusselse straat en huisnummer, in de Franse variant. De douanier knikt krachtig, alsof hij precies op die straatnaam wachtte, en duwt me mijn paspoort in de hand. Ik mag doorlopen. Vanuit de vliegtuighal stiefel ik met mijn rugzak over mijn schouder een onverharde parkeerplaats op en zie daar onder gelige stadionlampen een lange blonde Nederlander staan. Rolf draagt een korte broek en teenslippers en als hij begint te lachen, valt meteen op hoe gebruind zijn gezicht, hoe wit zijn gebit is.

Muggen

De eerste nacht in Dakar word ik wakker van het gezoem van een zwerm muggen en besef nog dezelfde seconde dat ik in de tropen ben en iets niet helemaal goed heb gedaan. Ik schuifel naar de deur, knip op de tast het licht in de slaapkamer aan en zie, als ik me weer omdraai, een muggennet aan de muur hangen, net boven mijn hoofdkussen. Die klamboe had boven mijn bed gespannen moeten worden, wat kennelijk zo vanzelfsprekend is dat Rolf er voor het slapengaan geen uitleg over heeft gegeven. Nu, midden in de nacht, zonder technische assistentie of beschikbare hulplijn, lukt het me niet hem op te hangen. Ik besluit een beproefde tactiek toe te passen: ik stop mijn hoofd onder het kussen en trek vervolgens het witte laken zo hoog mogelijk op en probeer opnieuw in te slapen. Wat natuurlijk niet lukt.

Ik word wakker met een vijftigtal muggenbulten op onderarmen en onderbenen, en informeer bij het ontbijt naar de kans op een malariabesmetting, maar Rolf verzekert me dat de ziekte in dit relatief rijke deel van de stad niet meer voorkomt. Geruststellende woorden, al hoop ik dat ook de muggen op de hoogte zijn gebracht van het heersende standsverschil. Kapuściński beschrijft in *Ebbenhout* uit eigen ervaring hoe het er bij een malariaaanval aan toe kan gaan. De rillingen zijn zo hevig dat de auteur door omstanders op een kist moet worden gelegd, waarna ze met vier man op hem gaan zitten tot de ergste bevingen voorbij zijn. Een weinig aanlokkelijk vooruitzicht.

En dan de kakkerlakken. De beestjes, sommige zo groot als een kindervinger (pink), scharrelen nijverig rond op het aanrecht en de keukenvloer. Om ze te verdelgen neemt Rolf regelmatig een soort plastic tennisracket ter hand dat met ijzerdraad gespannen is en na een druk op het in het oranje handvat verwerkte zwarte knopje onder stroom komt te staan. Als je de snaren van

het elektrocutieracket op een kakkerlak plaatst, begint het beestje zacht knetterend te vonken, waarna er vanaf z'n schild een rookpluimpje opstijgt. Rolf haalt ook regelmatig met het racket wat muggen uit het luchtruim van zijn appartement – het doel waarvoor het wapen oorspronkelijk in een Chinese vrijhandelszone is gefabriceerd. Al snel volg ik zijn voorbeeld en mep in de jungle van de woning met forehand of backhand naar rondzoekend gespuis.

Roadblock

In Afrika kun je beter altijd 'actief in de rij' staan, leert Rolf me op de eerste dag van een tiendaagse autotrip naar Mali, en aan de oever van de grensrivier de Senegal glippen we dus net voor een buslading vrouwen het Malinese douanekantoorje binnen. De dames komen in hun kleurige lange jurken niet zo snel vooruit. In het kantoor bestaat de enige automatisering uit een transistorradio, al is het de vraag of die het doet. De douanier vraagt naar het reço van mijn visum en net als twee dagen geleden bij de douanepost op het vliegveld voldoe ik niet aan de minimale vereisten om de grens te passeren, wat niet echt vreemd is, want waarom zou ik dat reçoetje hebben bewaard, dat heeft in de ambassade niemand me gezegd en het stond evenmin in de reisgids vermeld. De douanier maakt niettemin geen aanstalten om de omis-sie door de vingers te zien, en net als ik me zorgen begin te maken en bedenk dat ik dat reçoetje inderdaad toch beter had kunnen bewaren, grijpt Rolf in en neutraliseert de dreiging met wat goedgekozen woorden. In Brussel, waar het visum is uitgereikt, legt hij de douanier rustig uit, worden geen reçoetjes aan visumaanvragers verstrekt. De man luistert aandachtig, smakt een keer met zijn lippen, sluit zijn ogen en schuift dan het pas-

poort over zijn stalen bureau mijn richting uit.

In Afrika moet je niet al te zeer rekenen op vaste procedures, onderwijst Rolf terwijl we teruglopen naar de auto, de regels worden steeds opnieuw bepaald door de deelnemers aan het spel. In het contact met gezagsdragers is het helemaal niet nodig om het juiste antwoord op hun vraag te weten, als je maar een reactie geeft waaruit blijkt dat je bereid bent hun gezag te accepteren. Wat jij doet is dus helemaal fout, zegt Rolf, je wordt geacht een beetje te improviseren, in te gaan op de vraag, je beleefd op te stellen – allemaal veel belangrijker dan je gelijk te willen halen.

Tweehonderd kilometer verderop gaat het alsnog mis, bij een roadblock. Zulke wegcontroles bestaan vooral omdat de Malinese politie over een beperkt wagenpark beschikt en er niet altijd geld in kas is om benzine te betalen. Door iedereen die voorbijkomt tegen te houden, kan de politie toch een minimum aan macht uitoefenen. Veel stelt zo'n controlepost niet voor: een paar lege olietonnen om de weg te versmallen en een provisorische slagboom die bediend wordt door een politieagent of zijn assistent. Als we voor de derde keer een road block voorbijrijden stel ik voor even te stoppen voor een foto. Rolf zet de auto aan de kant en omdat hij weet dat je zoiets niet ongevraagd doet, vraagt hij de jongeman bij de slagboom om toestemming. Voor een flesje frisdrank, voorradig in het kraampje even verderop, is hij onze man. Ik koop er drie, ook eentje voor mijzelf en Rolf, waarna ik de foto maak en iedereen tevreden is. Drinkend van mijn flesje Fanta wandel ik achter Rolf terug naar de auto. We zijn de Suzuki Vitara en daarmee ook de koelte van de airconditioning tot op vier meter genaderd als er iemand begint te roepen, naar mij begint te roepen, merk ik als ik achteromkijk en een gezette, zeg maar gerust obese man in legeruniform in de schaduw van een grote boom heftig zie gebaren. De man is verschrikkelijk kwaad en zelfs nadat ik naar hem toe ben gelopen blijft hij maar bulderen dat ik een

foto gemaakt heb van een militair object; als ik voorzichtig tegenwerp dat we daarvoor eerst om toestemming hebben gevraagd en dat we die ook hebben gekregen, hoont hij dat weg, want hem is in ieder geval, brult hij triomfantelijk, geen enkele vraag gesteld! De eerste maatregel die hij denkt te nemen is het fotorolletje confisqueren, iets wat moeilijk zal gaan, want ik houd een digitale Sony Cyber-Shot met Carl Zeisslens in mijn handen, een te duur toestel voor de prutsfotograaf die ik ben.

Ik probeer zo schuldbevestigend mogelijk te kijken en daardoor de bullebak te pacificeren. Een wee gevoel neemt bezit van mijn buik. Halverwege de jaren negentig van de vorige eeuw heb ik tijdens één en dezelfde reis twee camera's verloren, waarvan er een gestolen werd door een Australische crimineel en de andere gewoon van het ene op het andere moment uit mijn rugzak verdwenen bleek. Zo'n tien jaar lang heb ik geen fototoestel meer bezeten, tot vlak voor deze trip. Om dit toestel niet ook kwijt te raken ben ik tot veel in staat. Dat ik weer begin te zweten spreekt voor zich, en als ik de man mijn paspoort overhandig moet ik constateren dat ik hevig tril, als iemand die zich schuldig aan een halsmisdrijf weet. Wat kan ik doen? Hem zonder verdere vragen een groot bankbiljet in handen stoppen om zo de zaak tussen ons op te lossen? Of me nu omdraaien en naar Rolf en de Suzuki sprinten om vervolgens zo hard mogelijk met de auto terug te rijden naar Senegal?

Rolf komt aanlopen, de toppen van zijn tien vingers tegen elkaar aangedrukt met de bedaarde autoriteit van een minister van staat. Tijd voor topperleg. Gedrieën gaan we op een houten bankje in de schaduw van de baobab zitten, Rolf naast de politie-officier, ik naast Rolf. Rolf pleit voor verzoening, met als belangrijkste en enige argument de toestemming voor de foto, verleend door de assistent, die overigens in geen velden of wegen meer te bekennen is. De bullebak wil er niets van weten, hij eist compen-

satie en heeft daarbij vooral degene op het oog die de foto gemaakt heeft, en dat ben ik. Een minuut of tien worden de eigen standpunten toegelicht en het overleg lijkt muurvast te zitten, tot de officier opeens vraagt welk beroep Rolf uitoefent en Rolf naar waarheid antwoordt dat hij politieagent is en sinds twee jaar vanuit de standplaats Dakar voor de Verenigde Naties werkt. Er volgt een stilte van een paar seconden, dan roept de man bulderend van het lachen uit dat ze dus in feite collega's, ja, zelfs broeders zijn. Hij steekt zijn hand uit en als Rolf die wil drukken, trekt de man zijn hand weer weg om in dezelfde snelle beweging alsnog Rolfs hand te grijpen en die energiek te schudden. 'On est des frères! On est des frères!' grijnst de handenschuddende man en plots is er geen enkele reden meer om ons nog langer op te houden vanwege die ene onschuldige foto. Hij steekt zijn brede hand nu ook naar mij uit en als ik hem probeer te grijpen, grijp ook ik mis.

Enmaal terug in de koele Suzuki beloof ik mezelf de komende week de auto alleen nog te verlaten om de *salle climatisée* van een betrouwbaar ogend hotel binnen te wandelen. Rolf start de auto, zwaait nog eens naar zijn collega en legt uit dat je ook in dit soort situaties kalm moet blijven en op zoek moet gaan naar aanknopingspunten voor een gesprek. Al kan het natuurlijk ook anders, als je het dictatoriale type bent dat op zijn strepen staat, zoals die ene Nederlandse diplomaat, vers ingevlogen uit Den Haag, die op de luchthaven van Dakar werd aangesproken door een agent omdat hij verkeerd geparkeerd stond, waarna een woordenwisseling volgde en de avond op het politiebureau van de hoofdstad eindigde. De diplomaat nam de volgende dag wraak en zorgde er met een enkel telefoontje naar het hoofdcommissariaat voor dat de plichtbewuste agent werd overgeplaatst naar een buitenpost langs de uitgestrekte, dorre en niet altijd ongevaarlijke grens met buurland Mali.

Diouf

Diouf is negentwintig jaar, één jaar jonger dan ik, en werkt als nachtwaker in het appartementencomplex waar Rolf en zijn vrouw Kiran wonen. Hij verdient omgerekend tachtig euro per maand en daarvan gaan vijfendertig euro op aan de huur van een eenkamerwoning, vijf tot tien euro schenkt hij aan zijn oude moeder en de rest, zo'n veertig euro, blijft over voor de levensbehoeftigheden van zijn gezin, te weten zijn vriendin en twee kinderen. Om wat bij te verdienen werkt hij af en toe ook overdag, met paard en wagen brengt hij dan pakketjes rond. Zo lukt het hem elke maand een beetje geld opzij te leggen, wat ook nodig is, want binnenkort wil hij met zijn vriendin in het huwelijk treden, ook in Senegal een kostbare aangelegenheid.

Onlangs heeft Diouf een financiële tegenvaller te verwerken gehad. Zijn neef had op de markt een koe gekocht, voor 200 duizend CFA-frank, omgerekend zo'n 300 euro. De koe moest in termijnen worden afbetaald en dat zou vast en zeker zijn gelukt als het beest een paar jaar melk zou hebben geleverd. Helaas stierf de koe al na een dag. De neef ging terug naar de veehandelaar, maar die wuifde een niet-goed-geld-terug-regeling weg en eiste gewoon het eerste deel van de reeks afbetalingen. De neef bleef in gebreke, de handelaar deed aangifte bij de politie en de politie arresteerde de neef en zette hem achter de 'eerste deur' van de gevangenis. Die eerste deur bood toch nog perspectief. Mits er een bepaald bedrag werd betaald, ging die eerste deur gewoon weer open. Gebeurde dat echter niet snel genoeg, dan verdween een verdachte achter de tweede deur, en dat was pas echt iets om je zorgen over te maken. Als de tweede deur op slot ging, kon het nog jaren duren voordat de sleutel opnieuw in het roestige slot werd gestoken. Diouf werd daarom aangesproken door familieleden, die wisten dat hij wat spaargeld had; ze vroegen of hij de borg wilde betalen. Het was een vraag

waarop Diouf geen nee durfde te zeggen en dus dokte hij de borg plus de 200 duizend voor de koe. Zijn neef was hem zeer dankbaar en beloofde dat hij het geld zo snel mogelijk, als het kon dezelfde week nog, terug zou betalen. Dat was nu al een jaar geleden.

Rolf is de baas van Diouf maar stelt zich meer als kameraad of grote broer dan als opdrachtgever op. Een praatje maken met de bewakers Diouf en Sonko (die er overdag is) gaat hem makkelijk af. Mij valt het contact een stuk lastiger. Ik voel me opgelaten als ik met een zonnebril op mijn neus het huis uit kom zetten en Diouf in het hokje naast de ingangspoort een dutje zie doen op een oprolbare mat, een volwassen man die als een waakhond ligt te slapen. Gegeneerd ben ik ook als ik uit de luchtgekoelde terreinwagen stap terwijl de bewakers uit de buurt samen in de schaduw van de hoge muur op hun hurken een kopje thee zitten te drinken. Het opzichtige, op niets dan afkomst gebaseerde verschil in rijkdom maakt me beschaamd en ik ben niet in staat die schaamte van me af te schudden.

Hotelstrand

Afrika is niet egalitair en wil dat ook niet uitstralen, dat blijkt al in het vliegtuig naar Dakar. De Boeing van SN Brussels Airlines maakt een ongeplande en naar mijn idee tamelijk hachelijke tussenstop op de brede Space-Shuttle-baan in Banjul, de hoofdstad van Gambia. Er stapt een schoonmaakploeg aan boord; mannen op kanariegele badslippers en gekleed in slobberige kleren met daarover fluorescerende hesjes sloffen door het gangpad. Deze schoonmakers worden niet genegeerd, zoals in Europa zou gebeuren, maar gecommandeerd: een stel Afrikaanse passagiers begint aanwijzingen te geven omdat ze een rij stoelen dreigen over te slaan.

In Dakar huur ik – een tip van Rolf – voor 4000 CFA-frank een ligstoel op het privéstrand van hotel Diorama, zodat ik niet elke vijf minuten word aangesproken of ik geroosterde pinda's wil kopen of massage behoef. Voor dat bedrag mag ik ook een drankje uitkiezen bij de bar van het zwembad, waar het merendeel van de hotelgasten plaats heeft genomen. Het brede hotelstrand is zo goed als verlaten, terwijl het publieke strand, dat net iets kleiner is, tot op de laatste vierkante centimeter gevuld is met de zwarte lijven van zonnebadende Senegalezen. Twee bewakers houden bij de grens tussen het overvolle publieke strand en het lege privéstrand de wacht. Het wonderlijke is dat die twee man en een slap gespannen lintje voldoende zijn om de scheiding in stand te houden.

Vluchtmisdrijf

Een jeep met Belgische toeristen is onderweg in Gambia, het is rond de middag, kinderen komen aangelopen en bedelen om geld, snoepjes en pennen. De auto vertraagt en een raampje schuift open, de toeristen zijn van plan wat snoepgoed uit te delen. Dan struikelt een van de kinderen, een meisje, en ze valt vlak voor de auto neer, de inzittenden voelen dat de auto een hobbel neemt en zien door de achterraut het meisje langs de kant van de weg liggen huilen. Er breekt paniek uit onder de inzittenden van de auto en de dochter van de familie wil uitstappen om te kijken hoe het met dat meisje gaat, maar haar oom roept dat dat wel het laatste is wat je nu moet doen, en voordat de dochter heeft kunnen protesteren dat je een gewond kind toch niet zomaar in de berm kunt laten liggen, heeft de Gambiaanse chauffeur het gaspedaal al ingetrapt en rijden ze met hoge snelheid het dorp uit.

Er schijnen goede redenen te zijn om in Afrika door te rijden

na een ongeluk. Naar verluidt wordt een blanke die bij een ongeval betrokken raakt vaak als schuldige aangewezen, zelfs al is hij niet meer dan een getuige. Het risico bestaat, zo wordt verteld, dat je als blanke moet betalen met alles wat je bij je hebt. Bovendien heerst er op het platteland nog veel bijgeloof, zodat je zomaar ontmaskerd zou kunnen worden als heks of als kwaadaardige tovenaar. Wat in Europa een ‘vluchtmisdrijf’ en ‘doorrijden na een ongeval’ wordt genoemd, mag in Afrika een verstandig besluit heten.

In de buurt van Dakar bezoek ik de in onbruik geraakte finishplaats van Parijs-Dakar, de oevers van het Lac Rose. Het meer heeft normaal gesproken een roze weerschijn vanwege de hoge concentratie zout in het water, maar vandaag valt vooral de modderige, grijsbruine kleur op. In het meer wordt zout gewonnen volgens een nogal bewerkelijke methode. De arbeiders, mannen én vrouwen, duiken vanaf kano’s met een emmer in hun hand naar de bodem om een minuut later met zo’n dertig kilo zoutbrij weer boven te komen. Die volle emmers dragen ze vervolgens vanaf het meer in de brandende zon naar de laadwagens op de onverharde weg. In de nabije duinen worden ondertussen toeristen rondgereden in vierwielaangedreven open trucks onder de banier van de *Paris-Dakar experience*. Je kunt ze aan de oevers van het meer horen schreeuwen van plezier.

Reisboekenschrijvers

Reisboekenschrijvers leiden een parasitair bestaan. Het liefst trekken ze naar exotische streken waar onrust heerst en waar derhalve iets te beleven en te schrijven valt, maar als er zich vervolgens daadwerkelijk calamiteiten voordoen, nemen ze het eerste het beste vliegtuig naar huis waar ze hun avonturen veilig aan

hun bureau gaan optekenen, al dan niet opgesmukt en met een factor twee overdreven.

Een van de eerste reisboekenschrijvers was de ontdekkingsreiziger Henry Morton Stanley, degene die Congo in kaart bracht en overleverde aan de grillen van de Belgische koning Leopold II. Met de plaatselijke stamhoofden sloot Stanley verdragen af die hen niet alleen namens zichzelf en hun erfgenamen noopten de rechten op hun land af te dragen, maar die hen ook verplichtten om door middel van arbeid bij te dragen aan de toekomstige ontginning ervan. Adam Hochschild stelde in *De geest van Leopold II* (1998) dat de bevolking van het stroomgebied van de Congorivier als gevolg van dwangarbeid, ondervoeding en ziektes tussen 1880 en 1920 met ongeveer de helft is verminderd.

's Avonds, in de koele tochtstroom van een ventilator, lees ik achter elkaar twee boeken uit de boekenkast van Rolf en Kiran. Het eerste is Paul Theroux' *Dark Star Safari* uit 2003, het tweede Robert D. Kaplans *Reis naar de einden der aarde*, uit 1997. Rond half vier 's ochtends kunnen de ventilator en het licht uit, nadat ik bladzijde na bladzijde grote delen van Afrika doorgetrokken ben. Het voordeel van reisboekproza is dat je er zo lekker snel doorheen gaat.

Theroux woonde in de jaren zestig een paar jaar in Malawi als lid van het Peace Corps, een Amerikaanse vrijwilligersorganisatie die jongeren uitzendt naar verafgelegen en vooral erg arme hoeken van de aarde. Veertig jaar later wil hij terug om te zien hoe Afrika er inmiddels voor staat, in de hoop dat het niet zo slecht gaat als iedereen wel zegt: *'All news out of Africa is bad. It made me want to go there, though not for the horror, the hot spots, the massacre-and-earthquake stories you read in the newspapers.'* Theroux bereist het continent over de lengte, van Egypte naar Zuid-Afrika, en doet daarbij onder meer Soedan aan, waar hij met een stel Amerikaanse rugzaktoeristen een open vrachtwagen met chauffeur chartert, naar eigen zeggen beloerd door allerhande wegpiraten die luisteren

naar de angstwekkende naam Shifta's. Ik zou zeggen dat je, als je op zo'n tocht niet beschoten of overvallen wordt, achteraf je geld terug moet vragen.

Aan het einde van zijn reis geeft Theroux uiting aan zijn teleurstelling. Afrika blijkt hongeriger, armer, corrupter en minder ontwikkeld dan het continent dat hij vroeger kende: *'Africans, less esteemed than ever, seemed to me the most lied-to people on earth – manipulated by their government, burned by foreign experts, befooled by charities, and cheated every turn.'* Als tot overmaat van ramp in Zuid-Afrika zijn koffer uit een bagagekluis wordt gejat, stelt de auteur vast dat hij nu zelf ook 'geafrikaniseerd' is. Bestolen en doodziek keert hij met zijn aantekenboekje huiswaarts.

In het voorwoord van *Reis naar de einden der aarde* noemt Robert Kaplan zich geen reisboekenschrijver, maar reisjournalist. Dat onderscheid is erg belangrijk, vindt hij zelf, en hij geeft te verstaan dat hij van vrijblijvende safari's niets moet hebben. Kaplan vertrekt naar West-Afrika om, zoals hij dat stelt, een paradigma te testen. Volgens hem dreigt er in de armste landen op aarde een uiterst gewelddadige anarchie uit te breken als gevolg van overbevolking en de almaar groter wordende voedsel- en waterschaarste. Op grond van deze these mag zijn bestemming goed gekozen worden genoemd. Begin jaren negentig reist hij via Ivoorkust af naar Sierra Leone en Liberia. Vanuit dat laatste land vertelt Kaplan over de strijd tussen drie *warlords*, luisterend naar de namen Charles Taylor, Prince Johnson en Samuel Doe. De laatste, Samuel Doe, werd in 1990 gevangengenomen en door Prince Johnson op de pijnbank gelegd opdat hij het nummer van zijn geheime bankrekening zou onthullen. De folteraars legden hun werkzaamheden vast op een video die later gretig aftrek vond in Liberia en omstreken. De beelden zijn gruwelijk, leid ik uit de beschrijving van Kaplan af. De krijsende Doe worden eerst de beide oren afgesneden en daarna komen zijn ledematen aan bod. Honderd jaar na

Conrads *Heart of Darkness* wordt de horror van Afrika nog altijd verklankt door de doodskreten van een beul die slachtoffer wordt.

‘Afrika is niet alleen arm en verloederd omdat het klimaat geen ontwikkeling toelaat,’ aldus Kaplan, die stelt dat westerse uitbuiting evenmin aan de basis van de armoede ligt. In zijn boek staan termen als kolonialisme en neoliberalisme steevast tussen aanhalingstekens. Gebruik je het kolonialisme als verklaring voor de ellende, schrijft hij, dan zouden de zaken in de voormalige koloniën in Azië er even beroerd voor moeten staan. Kaplan zoekt de oorzaak daarentegen in de tribale junglecultuur van de landen die hij bezoekt en reikt ondertussen ook sociologische verklaringen aan. West-Afrikaanse landen tellen te veel jonge mannen zonder opleiding en werk, en samen vormen deze jongens een vat van ‘ongebonden moleculen in een reactief mengsel dat elk moment kan ontvlammen’. De auteur van deze metafoor laat onvermeld hoe die chemische reactie af te wenden valt.

Inbraak

Is Dakar crimineel en gewelddadig? Het antwoord op die vraag luidt eenvoudigweg neen. En toch bestaat er een enorme welvaarts kloof tussen de Afrikaanse rijke elite en de westerse *expats* aan de ene kant en de overgrote meerderheid van de straatarme bevolking aan de andere kant. De afgrond wordt elke ochtend zichtbaar op de wegen van de buitenwijken naar het centrum van de stad. Dan trekt een stoet vierwiel-aangedreven terreinwagens langs een cordon van bermverkopers die hun waren aan de man brengen. Ze verkopen sigaretten, telefoonkaarten, muggenrackets en – vreemd genoeg – schilderijtjes van een pittoresk Noord-Europees boerenlandschap. Geen van de auto’s wordt geplunderd, geroofd of in brand gestoken.